

Lausunto

19.10.2023

Asia: VN/23399/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi kotikuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Näkemyksenne ihmisten kotikunnan, asuinpaikan ja väestökirjanpitokunnan määräytymistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 3, 8, 9, 11 ja 25 §)

-

2. Näkemyksenne kotikunnan ja asuinpaikan muuttumista koskevista poikkeuksista (uuden kotikuntalain 10 §)

Ehdotetun 10 §:n 1 momentin mukaan henkilön kotikunta ja asuinpaikka eivät muutu, jos hänen asumisensa toisessa paikassa johtuu pääasiassa säännöksen kohdissa 1–4 tarkoitetusta syystä, esimerkiksi rangaistuksen suorittamisesta rangaistuslaitoksessa. Perusteluista jää hieman epäselväksi, miten säännöksen tarkoittamissa tilanteissa menetellään ja mikä on henkilön kotikunta, mikäli lähtökuntaan ei jää asuntoa.

Ehdotetun 10 §:n 3 momentin mukana henkilön kotikunta ja asuinpaikka muuttuvat, jos hän muuttaa toiseen kuntaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 55 §:ssä tarkoitettussa tilanteessa. Kyseisen säännöksen 1 momentin mukaan, henkilö, joka haluaa muuttaa toisen hyvinvointialueen alueella sijaitsevan kunnan asukkaaksi, mutta ei ikänsä, vammaisuutensa tai muun sellaisen syyn vuoksi kykene asumaan siellä ilman perhehoitoa, laitospalveluja tai asumispalveluja, voi hakea näitä palveluja ja näiden lisäksi tarvitsemiaan muita sosiaalipalveluja siltä hyvinvointialueelta, jonka alueella kyseinen kunta sijaitsee, samoin perustein kuin jos hän olisi kyseisen kunnan asukas.

Ehdotetun säännöksen perustelujen mukaan on mahdollista, että henkilö hakee laitos- tai palveluasumispaikkaa toiselta hyvinvointialueelta tietystä kunnasta, mutta hyvinvointialue tarjoaakin hänelle paikkaa toisen kunnan alueelta kuin mihin hän on hakenut. Jos henkilö tällöin vastaanottaa hänelle tarjotun laitos- tai palveluasumispaikan, hänen kotikunnakseen tulee kyseisen paikan sijaintikunta. Perustelujen mukaan tällaisissa tilanteissa henkilön oikeus valita asuinpaikkansa

on jo toteutunut laitos- tai palveluasumispaikan hakemisen ja hyväksymisen kautta, eikä olisi perusteltua, että hän voisi säilyttää lähtökunnan kotikuntanaan.

Luonnoksen perustelujen mukaan (suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys, s. 112) uuden lain asuinpaikkasäännösten tarkoituksena on palvella etupäässä vain kotikunnan määräytymistä, eikä niillä ole tarkoitus suoraan vaikuttaa siihen, miten muiden hallinnonalojen lainsäädännössä määritellään ihmisten asumista tai asuinpaikkaa sekä niihin liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia.

Perustelujen mukaan ehdotettu sääntely ei olisi miltään osin ristiriidassa jokaiselle perustuslaissa taatun asuinpaikan valintaoikeuden kanssa.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi iän, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslain 9 §:n nojalla Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla on vapaus valita asuinpaikkansa.

Olen useissa ratkaisuisiani painottanut, että viranomaisilla on korostetun suuri vastuu huolehtia siitä, että haavoittuvassa asemassa olevat sosiaalihuollon asiakkaat saavat oikeaa tietoa heille laissa säädetyistä oikeuksista. Saamieni kantelujen perusteella näin ei aina tapahdu. Iäkäs henkilö on saatettu asuttaa vastoin omaa toivettaan kauas sekä omalta kotipaikkakunnaltaan että omaisistaan.

Näkemykseni mukaan, jotta ehdotuksen mukaisesti henkilön kotikunta voisi vaihtua automaattisesti silloin kun hän on ottanut vastaan palveluasumispaikan toisesta kunnasta, tulee lainsäädäntöä täsmentää siten, että menettelyn kuluessa varmistetaan, että kyse on henkilön omasta toiveesta ja se perustuu hänelle tai hänen lailliselle edustajalleen annettuihin riittäviin tietoihin.

Lainsäädäntöä voitaisiin täsmentää esimerkiksi siten, että henkilön hakiessa tai ottaessa vastaan palveluasumista toisen kunnan alueelta hänelle tulisi antaa kirjallisesti ja suullisesti tiedot oikeudesta saada palveluja oman kotikunnan alueelta sekä muutokseen liittyvistä oikeussäännöksistä ja niiden soveltamisesta.

Näkemykseni mukaan ei ole riittävää, että ainoastaan hallituksen esityksen perusteluissa korostettaisiin, miten tärkeää on informoida kaikkia muuttajia esimerkiksi kotikunnan vaihtumisen vaikutuksista.

Katson, että asian jatkovalmistelussa on aihetta vielä tarkemmin arvioida, miten henkilön oikeus valita asuinpaikkansa voidaan toteuttaa.

3. Näkemyksenne ulkomaalaisten kotikunnan saamisedellytysten tarkentamista ja kotikunnan menettämistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 4–7 ja 17 §)

Esitysluonnoksen perustelujen mukaan kotikuntamerkintöjen poistamisen laajuus ja sitä koskeva tarkempi menettely jäisi Digi- ja väestötietoviraston ja Ahvenanmaan valtionviraston harkintaan.

Katson, että asian jatkovalmistelussa olisi vielä aiheellista arvioida, miten yhdenvertaisuus merkintöjen poistamisessa käytännössä varmistetaan.

4. Näkemyksenne muuttoilmoitusten tekemistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 12–14 §)

Ehdotetun 14 §:n 1 momentin mukaan muuttoilmoituksen voisi tehdä Digi- ja väestötietoviraston sähköisessä palvelussa tai toimittamalla virastolle täytetyn muuttoilmoituslomakkeen. Säännöksen mukaan Digi- ja väestötietovirasto määrittäisi pykälässä tarkoitettujen ilmoitusten toteutustavat ja kaavat. Perustelujen valossa ilmoitus olisi mahdollista tehdä myös puhelimitse tai sähköpostilla, ja Digi- ja väestötietovirastolle ja Ahvenanmaan valtionvirastolle annettaisiin toimivalta päättää tarkemmin muuttoilmoituksen tekoaloista. Mielestäni perustelut eivät tässä näyttäisi vastaavan ehdotetun säännöksen sanamuotoa.

5. Näkemyksenne muuttoilmoitusten käsittelyä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 15–21 §)

-

6. Näkemyksenne väestötietojärjestelmästä ja Digi- väestötietoviraston varmennepalveluista annettuun lakiin sekä muihin lakeihin ehdotetuista muutoksista

-

7. Esitysluonnoksessa on kuvattu lakiehdotusten keskeiset vaikutukset (jakso 4.2). Miltä osin vaikutusten arviointia olisi korjattava, täydennettävä tai tarkennettava?

-

8. Esitysluonnoksessa on kuvattu vaihtoehtoisia toteuttamistapoja (jakso 5.1). Olisiko jokin näistä toteutustavoista perustellumpi kuin esityksessä ehdotettu malli?

-

9. Muut kommentit esitysluonnoksesta

Lakiehdotuksen 4 §:n otsikoksi esimerkiksi otsikko ”Ulkomaan kansalaisen kotikunta” voisi olla nyt ehdotettua otsikkoa ”Ulkomaan kansalaisen kotikunnan määräytyminen” selvempi, ottaen huomioon myös, että ehdotetun lain 3 luvun otsikko on ”Kotikunnan, asuinpaikan ja väestökirjanpitokunnan määräytyminen”.

Ottaen huomioon esityksen vaikutus vanhusten oikeuksiin tulisi vaikutusarvioinnissa käsitellä lasten ja nuorten lisäksi erikseen myös esityksen vaikutukset iäkkäiden henkilöiden asemaan.

Arjola-Sarja Terhi

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia - Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin